

AKADEMİK-US

Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi

e-ISSN: 2602-3253

Araştırma Makalesi/ Research Article, Haziran 2022, 5/2, 43-62.

Geliş Tarihi: 23.03.2022 Kabul Tarihi: 05.05.2022

Süveyd b. Sâmit'in Hayatı ve Kişiliği

Mevlüt POYRAZ

Doçent Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Associate Professor Doctor, University of Artvin Coruh Faculty of Theology

İslam Tarihi Anabilim Dalı/ Department of Islamic History

Artvin, Türkiye

mevlutpoyraz@artvin.edu.tr ORCID: 0000-0002-8832-248X

Öz

Bu çalışma, Yesrib (Medine) eşrafından olan Süveyd b. Sâmit adlı şahsın hayatını konu edinmektedir. Medine'deki iki büyük Arap kabilesinden biri olan Evs'e mensup olup kavmi içerisinde; nesebi, asâleti, kahramanlığı ve şairliği gibi meziyetlerinden ötürü "el-Kâmîl" namıyla anılan Süveyd b. Sâmit, Medine'de dünyaya gelmiş, burada yaşayıp burada öldürülmüştür. Kaynaklarda; onun Hz. Lokman'a nisbet ettiği "Emsâl-i Lokmân" adlı esere sahip olduğu, panayırlarda şiirler okuduğu, hacca ve umreye gittiği (kendi inancı çerçevesinde), henüz Medine'den herhangi bir kimsenin Hz. Peygamber'in davetiyle yüzleşmediği bir sırada, Kureyş'in göstermediği olgunluğu ve hoşgörüyü göstererek Hz. Peygamber'le (sas) görüştüğü kaydedilmiştir. Hz. Peygamber'in (sas) davetini dinlemiş, ona elindeki kitaptan hikmetli sözler okumuş, Hz. Peygamber'den (sas) de Kur'an-ı Kerîm dinleyerek onun güzelliği karşısında hayranlığını belirtmiştir. Bazı kaynaklar, onun bu sırada Müslüman olduğunu kaydetmişlerdir. Hz. Peygamber'le (sas) görüşmesinden sonra Medine'ye dönmüş ve burada vuku bulan Buâs Savaşı'nda hayatını kaybetmiştir. Kavminden bazıları onun İslâm üzere öldüğünü belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Evs, Sahabî, Süveyd b. Sâmit, Şaîr, Yesrib.

The Life and Personality of Suveyd b. es-Samit

Abstract

This study discussed the life of a person named Suwaid b. al Samit, who was one of the notables of Yathrib (Medina). Suwaid b al Sâmit, who was a member of the Aws, which was one of the two great Arab tribes in Medina, known as "al-Kamil" among his tribe for his virtues such as lineage, nobility, heroism, and poetry, was born, lived and died in Medina. It is recorded that he met with the Prophet (PBUH) by showing the maturity and tolerance not shown by the Quraysh at a time when he had a work called "Emsâl-i Lokman", which he attributed to Hazrat Luqman, recited poems at fairs, went to Hajj and Umrah (within the framework of his own belief), and no one from Medina had yet faced the invitation of the Prophet. He listened to the invitation of the Prophet (PBUH), read wise words from the book in his hand, listened to the Quran from the Prophet (PBUH), and expressed his admiration for the beauty of the Quran. Some sources have recorded that he converted to Islam at that time. He returned to Medina after meeting with the Prophet (PBUH) and died in the Basus War, which took place here. Some of his tribe stated that he died as a Muslim.

Keywords: History of Islam, Aws, Companion, Suwaid b. Samit, Poet, Yathrib.

حياة سويد بن الصامت وشخصيته

الملخص

تتناول هذه الدراسة سيرة سويد بن الصامت وهو من أعيان يثرب وأحد أفراد قبيلة أوس ، إحدى أكبر قبيلتين عربيتين في المدينة المنورة ، وكانت شهرته بالكامل لنسبه العالي، وأصالته، وبطولته، وشعره. ولد سويد بن الصامت في المدينة المنورة وعاش فيها وقتل فيها. والمذكور في المصادر أنه كان صاحب كتاب "أمثال لقمان"، ومنشد القصائد في الأسواق ، والحاج والمعتمر على حسب معتقداته قبل الهجرة وفي وقت لم تكن دعوة الرسول مقبولة عند الناس ، أظهر النضج والتسامح الذي لم تظهره قريش للنبي. وقد ورد أنه التقى بالنبي صلى الله عليه وسلم، واستمع إلى دعوة النبي صلى الله عليه وسلم، وقرأ له كلمات حكيمة من الكتاب بيده، واستمع إلى القرآن عن النبي صلى الله عليه وسلم وأعرب عن إعجابه بجماله. وقد سجلت بعض المصادر أنه كان مسلماً في ذلك الوقت وعاد إلى المدينة المنورة بعد لقائه بالنبي صلى الله عليه وسلم وفقد حياته في يوم / حرب بعاث التي وقعت هنا. وذكر بعض عشيرته أنه مات على الإسلام.

الكلمات المفتاحية: تاريخ الإسلام، أوس، الصحابي، سويد بن الصامت، شاعر، يثرب.

GİRİŞ

Hz. Peygamber'in (sas) davetinde ve hayatında çok önemli bir konuma sahip olan Yesrib şehri, sakinlerinin tevhit davetine icabet etmesiyle şeref kazanmış ve Hz. Peygamber'e (sas) ev sahipliği yaparak da "Medine-i Münevvere/Nurlu şehir ve Peygamber şehri," olarak anılmaya başlamıştır. Medine'ye bu değer verilmesinde hiç kuşkusuz, Hz. Peygamber'e (sas) inanıp ona ve inananlarına kapılarını ve yüreklerini açarak Yüce Allah'ın (cc) "Ensâr" sıfatıyla iltifat ettiği müminlerin varlığı sebep olmuştur.

Yesrib (Medine) şehri, Hz. Peygamber'in (sas) teşrifine kadar, iki kardeş kabilenin (Evs ve Hazrec) yüzyılı aşkın süre zarfında aralıklarla gerçekleştirdikleri kabileler arası savaşlarla anılırken, aynı zamanda kendilerine nispetle sayıları daha az olan ve Ehl-i Kitap olarak bilinen Yahudilerin bu kabileler üzerindeki etkisiyle ön plana çıkmaktaydı. Okuma yazmanın yanı sıra kitap bilgisine sahip olmaları Yahudileri elit sınıf yaparken kitap bilgisine sahip olmayan Yesribli Araplar ikinci sınıf vatandaş yahut Yahudilerin ilmüne ve tecrübesine muhtaç konumundaydılar. Kaynakların genel verilerine göre; kendilerinde bir peygamber kültürü olmayan Yesribliler, Yahudilerden "beklenen peygamberin gelmesi yakındır" ifadelerini işitmişler ve Mekke'deki Hz. Muhammed'in (sas) davetini doğru analiz ederek olumlu cevap verip İslâmı izzet ve şerefe kavuşmuşlardı.

Pek tabii bu husus, Yesribli Araplara pahalıya mal olduktan sonra –belki de ilahi kader bu yöndeydi- gerçekleşmişti. Yani birçok kişinin ölümü ve birçok kişinin yürek acısıyla sonuçlanan "Buâs Savaşı" sonrası Yesribliler, Hz. Muhammed'in (sas) davetine icabet etmeye başlamıştı. Oysaki bu savaş öncesi davetle yüzleşen Yesribli hacı kabileleri olumlu yanıt vermiş olsalardı, Evs ve Hazrec'i birbirlerine kışkırtarak zayıflatma politikası güden Yahudilerin oyununa gelmeyecekleri gibi sonrasında görüldüğü üzere kabileler de birbirleriyle savaşmayıp, birlik olacaktı. İşte bu noktada araştırma konusu olarak belirlediğimiz Süveyd b. Sâmit'in hayatı dikkatimizi çekmektedir. Zira o, Evs kabilesine mensup olup Buâs savaşı öncesi Hz. Peygamber'in (sas) davetiyle yüzleşmişti. Yine onun gibi Evs kabilesinden İyâs ve arkadaşları da bu davetle yüzleşmişler ancak bu daveti, kabile mensupları gereği üzere algılayamamışlardı.

Buâs savaşına katılan kabilelerin kayıpları bir yana Süveyd ve İyâs'ın bu savaş sırasında İslâm üzere öldükleri –şayet doğruysa- durumu kendileri için bir bahtiyarlıktır. Çalışmamızı; bazı kaynaklarda geçtiği üzere Süveyd'in hakkındaki sahâbî, Ensâr gibi lakaplarla anılmasından hareketle Müslümanlığı, Hz. Peygamber'den dinlediği Kur'an ayetlerinin yanı sıra ne ile sorumlu olup olmadığına dair bilgi edinip edinmediği, kavmini davetle sorumlu tutup tutulmadığı, dolayısıyla kavmine döndükten sonra bu inanca dair bir paylaşımı yani daveti olup olmadığı, Buâs savaşıyla ilintisinin ne olduğu, şair ve bir kahraman olarak bu savaşı durdurmak yahut ateşlemek için bir gayret gösterip göstermediği gibi hususları merkeze alarak gerçekleştirmek istedik. Süveyd b. Sâmit yaşadığı dönemde kimdi? Ölümünden sonra kim oldu?

1. Süveyd b. Sâmit'in Nesebi:

Hz. Peygamber dönemi Yesrib'te yaşamakta olan ve Kahtâni Araplarının soyundan gelen Evs kabilesine¹ mensup Süveyd, Sâmit b. Atiyye b. Hut b. Hâbîb b. Amr b. Avf b. Mâlik b. Evs'in oğludur.

¹ Hüseyin Algül, "Evs (Benî Evs)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1995), 11: 541-542.

Süveyd'in annesi, Leylâ bt. Amr en-Neccariye olup Hz. Peygamber'in (sas) dedesi Abdülmuttalib b. Hâşim'in annesi olan Selmâ bt. Amr'ın kız kardeşidir. Dolayısıyla Süveyd, Hz. Peygamber'in (sas) dedesi Abdülmuttalib'in teyzesi oğludur.² İbn Şebbe, Sâmit'in Hâlid'in oğlu, onun da Atiyye'nin oğlu olduğunu kaydetmiştir.³ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe adlı eserinde, onun nesebini zikrederken Sâmit'in Hâlid'in oğlu olduğunu Hâlid'in ise Ukbe b. Hût'un oğlu olduğunu zikrederken onu el-Ensâri olarak da kaydetmiştir.⁴ İbnü'l-Esîr, Süveyd'i ayrıca Evs kabilesinin bir kolu olan Amr b. Avfoğullarından olarak takdim ederken⁵ Zehebî, İbn İshak'a dayandırdığı rivayete istinaden Süveyd b. Sâmit'i Amr b. Avf'ın kardeşi olarak vermiştir.⁶ Ziriklî, Süveyd'i el-Hazrecî el-Ensâri olarak takdim etmiştir.⁷ Kaynakların genelini verilerine göre; kavmi onu, çeşitli meziyetlerinden ötürü "el-Kâmil" lakabıyla çağırırır.⁸

2. Süveyd b. Sâmit'in Kavmi İçerisindeki Yeri

Şiire, cesarete ve savaşıllığa önem veren Arap toplumunda; bu özellikleri taşıyan kişilerin saygı görmesi, olması gereken bir durumdur. Kişi bu özelliklerine ilaveten bir de okuma-yazma biliyorsa onun değeri daha da artmaktaydı. Zira kaynakların verilerine göre Yesrib'teki Arap kabileleri sırf okuma yazma bilip kitap sahibi oldukları için Yahudileri yüce görüp kendi çocuklarını da bunların yanında eğitim görmeleri için yönlendirmekteydiler. Böyle bir ortamda Araplardan birinin okuma yazma bilmesi, onlar için elbette övünç kaynağı olarak görülmekteydi. Belâzürî'nin kaydına göre, Süveyd b. Sâmit, cahiliye döneminde yazı yazıp çeşitli şeyleri (kitapta bu şeyleri toplayanlar ibaresi geçmektedir) toplayanlar arasında bulunmaktaydı.⁹ Cevâd Ali, onun okuma yazma bildiğini ve "Mecelletü Lokmân, Hikmet-i Lokmân, Emsâl-i Lokmân" isimleriyle anılan ve Hz. Lokman'a nisbet edilen eserin sahibi olduğunu zikretmiştir.¹⁰ Bazı kaynaklar da onun Hz. Lokman'a nisbet edilen bir kitabı yanında bulundurduğu ve ondan başkalarına bilgiler paylaştığını zikretmişlerdir.¹¹ Dolayısıyla bu bilgiler Süveyd'in diğer özelliklerine ilaveten okuma yazma bilip değerli bir kitaba sahip olmasıyla kavmi içerisinde seçkin bir ilmi statüde bulunduğunu da göstermektedir. İşte Süveyd b. Sâmit de bu

² Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb; *Es-Sîretü'n-nebeviyye: Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc. İzzet Hasan - Neşet Çağatay, (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006), 2: 85-87; Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Trc. Mehmet Keskin, 14 Cilt. (Ankara: Çağrı Yay., ts.), 3: 228-229.

³ Li Ebü'l-Münzîr Hişâm b. Muhammed b. Saîb el-Kelbî (ö. 204/819 [?]); *Nesebu Maâd ve'l-Yemen el-Kebîr*, Thk.: Naci Hasan, (Beyrut: Mektebetu Nahdatu'l-Arabiyye, 1408/1988), 1: 374; Ebu Zeyd Umer b. Şebbe en-Numeyri el-Basri (ö. 262/876); *Târihu Medine*, thk.: Muhammed Şeltub, 4. Cilt (Kum: Daru'l-Fikr,1410) 1: 354-356;

⁴ Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî; *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, Thk. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdulmevcûd, (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts), 2: 595-596.

⁵ Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed; *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, Trc.: M. Beşir Eryarsoy - Ahmed Ağırakça (İstanbul: Bahar Yay., 1987), 2: 95.

⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *İslâm Tarihi*, trc. Muzaffer Can (İstanbul: Cantaş Yayınları, 1996), 1: 403-404; Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen; *Kitâbü'l-İber ve dîvânü'l-mübtede ve'l-haber*, Thk. Halil Şühâde - Süheyl Zekkâr, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1421/2000), 2: 416.

⁷ Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî, el-A'lâm: Kamûsü terâcim li-eşheri'ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müstarebîn ve'l-müsteşrikin, 15. Baskı (Beyrut: Dârü'l-Ulûmi'l-Melâyîn, 2002), 3: 145; **Not:** Diğer kaynakların tamamı onu Evs kabilesine mensup olarak takdim etmişlerdir ki, Zirikli sehven böyle yazmış olabilir. Öte yandan onu el-Ensârî olarak takdim emiştir ki bu da hatadır. Zira onun Ensâr, Müslüman olduğu halde Mekke'den hicret eden Müslümanlara yardım eden Medinelilere verilen bir isimdir. Oysa Zirikli, onun Müslüman olduğu hakkında kesin bir bilgi vermediği gibi onun Hz. Peygamber'in Medine'ye gelişinden önce vefat ettiğini kaydetmiştir.

⁸ İbn Hişâm, *Es-Sîretü'n-nebeviyye: Hz. Muhammed'in Hayatı*. 2: 85-87; Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî; *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, (Beynt: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1407), 1: 557; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 95; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 1: 403-404; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 145.

⁹ Ahmed b. Yahyâ el-Belazürî, *Fütûhu'l-büldân*, trc. Mustafa Fayda (İstanbul: Siyer Yay., 2013), 542.

¹⁰ Cevâd Ali; *el-Mufassal Fi Târihi'l-Arap Kable'l-İslâm*, (Dârü's-Sâkî, 2001/1422), 1: 318; 15: 111,116,288,293; 16:400.

¹¹ İbn Hişâm, *Es-Sîretü'n-nebeviyye: Hz. Muhammed'in Hayatı*. 2: 85-87; Zehebî, *İslâm Tarihi*1: 403-404; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 416.

değere sahip bir kişi olarak toplumunda ayrıca bir saygı görmekteydi. Dolayısıyla onun bu vasıfları (şairliği, kahramanlığı, asaleti, cesareti, sabrı, şerefi ve okuma-yazma bilmesi), kavminin övgüye mazhar görüp “el-Kâmil” sıfatını ve lakabını¹² vermelerine vesile olduğu gibi onun da bu değere layık olduğu anlaşılmaktadır.

3. Hz. Lokman’a Nisbet Ettiği Eser ve Ona Yaklaşımı

Belâzûrî’nin, çeşitli şeyleri toplayanlar arasında saydığı Süveyd,¹³ Şiblî’nin ifadesine göre “Emsâl-i Lokmân” ı ele geçirmişti. Bu kitabı ise semâvi kitap zannediyordu.¹⁴ Cevâd Ali, onun okuma yazma bildiğini ve “Mecelletü Lokmân, Hikmet-i Lokmân, Emsâl-i Lokmân” isimleriyle anılan ve Hz. Lokman’a nisbet edilen eserin sahibi olduğunu zikretmiştir.¹⁵ Harman’ın İbn Hişâm’a isnad ederek kaydettiği bir rivayette; Süveyd’in elindeki bu kitabın, Hz. Lokman’a nisbet edilen ve onun hikmetini, ilmini ve mesellerini ihtiva eden “Mecelletü Lokmân” olduğudur. Yine cahiliyye Araplarınca da bilindiği zikredilen bu kitaptan, Vehb b. Münebbih’in, on bin babı aşkın bir kısmı okuduğu, daha güzelini kimsenin işitmediği bu sözleri insanların hem konuşmalarında hem yazılarında kullandıklarının belirtilmesinin de bunu teyit ettiğini kaydetmiştir.¹⁶ Ancak burada zikri geçen kitabın “Câhiliyye Araplarınca” bilindiği ifadesi dikkatimizi çekmektedir. Ya bu kitap, Süveyd’in onu bulup ondan kesitler okuyuncaya kadar, Araplarca bilinmiyordu ya da Yemen ve oradan Medine’ye göç eden Araplarca biliniyordu. Zira bu kadar şöhrete sahip bir kitabın yahut külliyyatın, panayırlarda şiir okuyan, Kâbe’nin duvarına şiirler asan¹⁷ bir toplumca yani Mekkelilerce de bilinen bir kitap olması gerekirdi. Süveyd’in Hz. Peygamber’in (sas) tevhid ve İslâm’a davetini Lokman’ın hikmetleriyle uzlaştırıp tepki vermesine mukabil, şiir ve edebiyatta zirve yapmış bir toplum olan Mekkelilerce bu hususun dile getirilmemiş olması oldukça manidardır. Şirkte ayak direyenlerin bildikleri halde dikkate almamaları –hakikatleri inkâr etme özellikleri bağlamında- bir nebze olsa anlaşılabilir ancak Hz. Peygamber’e (sas) iman edenlerin bu hususa (yani Lokman’ın hikmetlerine) dikkat çekmemiş olmaları, bu kitabın Mekkelilerce bilinmediği kanaatine götürmektedir. Süveyd’in bu bilgileri, ehli- kitap olarak bilinen Yahudilere karşı kullandığına dair rivayetlerin de olmaması, onun elindeki kitabı gizlediği, ihtiyaç duyduğu zaman kendisine müracaat ettiği hissini uyandırmaktadır.

Öte taraftan Kur’ân-ı Kerîm’de Lokman Sûresi’nde (31/12-19); Lokman’a hikmet verildiği bildirilmekte ve oğluna hitaben iman, ibadet, ahlâk ve görgü kurallarına dair öğütleri aktarılmaktadır.¹⁸ Eğer ki, Süveyd’in elindeki Lokman’a nisbet ettiği kitapta, Kur’an’da ifade edildiği üzere Lokman’ın oğluna öğütlerini içeren bilgiler de mevcuttuysa -ki olması gereken odur- o halde Süveyd, tevhid inancına dair bilgilere sahip idi. Süveyd b. Sâmit’i konu edinen rivayetlere baktığımızda; Hz. Peygamber’in (sas) Allah’a ve İslâm’a davetine karşı Süveyd’in ilk tepkisinin: “Lokman’ın hikmetleri”

¹² İbn Hişâm, *Es-Siretü’n-nebeviyye: Hz. Muhammed’in Hayatı*. 2: 85-87; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Delâ’ilü’n-nübüvve*, Thk.: Abdurrahman Muhammed Osman (Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1418.), 2: 291-292; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, 2: 95; Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, 1: 403-404; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 15: 288; Safiyyurrahman Mubârek fûrî. *Peygamberimizin Hayatı ve Daveti*. trc.; Halil İbrahim Kutlay, (İstanbul: Risale Yayınları, 2016), s. 136; Mehmet Maksudoğlu, *Hz. Muhammed Aleyhisselem*, 3. Basım, (İstanbul: Salon Yayınları: 2019), 79-80; Ali Muhammed Sallâbî, *Şiir-i Nebî*, Trc. Mustafa Kasadar- Sadullah Ergin- Şerafettin Şenaslan, (İstanbul: Ravza yayınları, 2009), I: 387.

¹³ Belâzûrî, *Fütüh*, 542.

¹⁴ Mevlânâ Şiblî Nu’mânî, *Siretü’n-Nebî-Son Peygamber Hz. Muhammed*, Trc.: Yusuf Karaca (İstanbul: İz Yayıncılık, 2005), s. 178.

¹⁵ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 1: 318; 15: 111,116,288,293; 16: 400.

¹⁶ Ömer Faruk Harman, “Lokman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yay., 2003), 27: 205-206. Ayrıca Hz. Lokman’ın kim olduğu ile ilgili tartışmalar için de bakınız.

¹⁷ Süleyman Tülüçü, “Muallakât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2005), 30: 310-312.

¹⁸ Ömer Faruk Harman, “Lokman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yay., 2003), 27: 205-206.

kitabını kast ederek “*Senin yanındaki şey, belki de benim beraberimdeki şey gibidir.*”¹⁹ ifadesi de bunu yansıtmaktadır. Onun buradaki tavrı, Hz. Peygamber'in davet ettiği şeyle Hz. Lokman'a ait olan hikmetli sözlerin aynı kaynağa dayandığı ve aynı şeyleri ifade ettiği kanaatine götürmektedir ki, henüz kendisine Kur'an ayetleri okunmadan davet edildiği şeyin bilgisine vakıf olduğu intibasını vermiştir. Süveyd b. Sâmit'in, elindeki kitabın –Lokman'ın hikmetleri- öğütlediği inanca dair hususları kabul ettiğini varsaydığımızda muvahhid/tevhid ehli olduğunu zikredebiliriz.

Dolayısıyla bu bilgiler, bizi Süveyd'in inancı hakkında farklı düşüncelere götürmektedir. Birincisi onun “muvahhid yahut Haniflerden” olduğu düşüncesidir. Diğeri ise Lokman'a nispet ettiği kitaptaki hikmetli sözleri inanç mevzuu yapmadan panayırlarda halkı eğlendirmek adına şiir kastıyla söylemesidir.

Muvahhid birisi olarak putperestliğin merkezi olan Mekke'ye hacca gittiği düşüncesi belki şüpheyle yaklaşılacak bir durum olabilir ancak Mekke'deki Hanifler de Kâbe etrafında kendi bildikleri usuller üzere putlardan sakınarak tavaflarını ve sair ibadetlerini yapmaktaydılar. Dolayısıyla bu husus onun putperestliğine delil teşkil etmez kanaatindeyiz. Harman, her ne kadar İbn Hişâm'a dayanarak onun bir müşrik olarak Hz. Peygamber'le (sas) tartıştığını zikretmiş olsa da -kaynakta bir tartışma mevzuu olmayıp diğer kaynaklarda geçen diyalog geçmektedir.²⁰ Süveyd'in müşrikliği üzerinden bir tartışma konusunu dikkate aldığımızda; onun “*senin anlattığın şeyleri biz atalarımızdan duyup ezberledik senin söylediğin şeyler onların dedikleridir veya benzerleridir*” diye bir tepkide bulunmuş olması gerekir. Oysa o, Hz. Peygamber'e (sas) kendi kavminin göstermediği hoşgörüyü ve saygıyı göstermiş, onu dinlemiş ve onun davetini idrak etmiştir. Bu husus, onun Hz. Peygamber'e iman edip etmediği mevzusuna delil olmasa bile, elindeki hikmetli sözlerin gereği lakabına (el-Kâmil) yakışır bir şekilde davrandığı gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır. Ayrıca Süveyd b. Sâmit'in, elindeki kitabı okuyup ondan bilgiler paylaşabilecek kadar ilim sahibi, gereği üzere yaşayacak kadar bilge bir şahsiyet olduğu da dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

4. Süveyd'in -Hac ve Umre Kastıyla Kâbe Ziyareti- Dindarlığı

Süveyd'e dair rivayetleri dikkate aldığımızda; onun hac ve umre ibadeti kastıyla Mekke'ye gittiği,²¹ dolayısıyla dini inancına değer verdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu ibadetini kavminin dini olan şirk inancı üzere mi yoksa kendinde mahfuz tevhid inancı gayesiyle mi yapmaya geldiği durumu net değildir. Zira onun elindeki kitabî bilgi ve onu yaşamına yansıttığını düşündüğümüz nedenlerle “el-Kâmil” sıfatıyla anılmasının arkasında “Lokman'ın Öğütleri”ne dayalı tevhid inancı yatabilir. Fakat tüm bunlar farazi bilgiler olarak değerlendirilmelidir. Zira onun hac ibadetini hangi maksatlarla ve hangi usullerle yaptığına dair elimizde bir veri yoktur. Süveyd'e nisbet edilen bir şiirde o, kendi nesebini Hz. İsmâil ile irtibatlandırmaktadır ki,²² eğer doğruysa bu durum onun tevhid inancına da işaret edecek bir husustur. Zira kral olarak değil Peygamber olarak bilinen Hz. İsmâil'in inancı veya konumu,

¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229.

²⁰ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb; *Es-Sîretü'n-nebeviyye: Hz. Muhammed'in Hayatı*. trc. İzzet Hasan, Neşet Çağatay, (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006), 2: 85-87.

²¹ Ahmed b. İshak b. Ca'fer (ö. 292/905), *Târîhu'l-Yakûbî*, Thk.: Abdülemîr Mühennâ, (Beyrut: Şirketü'l-A'lâmiyyeti li'l-matbûât, 1431/2010), Tarih, 1: 18; Beyhâki, *Delâilü'n-nübüvve*, 2: 291-292; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 95.; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2: 595-596; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 1: 403-404; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229; Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî, *İnsânü'l-'uyûn fi sîreti'l-emîni'l-me'mûn: es-Sîretü'l-Halebiyye*, thk. Dârü'l-Ma'rife (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1400), 2: 160; Safiyyurrahman, *Peygamberimizin Hayatı ve Daveti*, s. 136; Maksudoğlu, s. 79-80.

²² Ebu'l-Bekai'l-Halî, *el-Menâkıb el-Mezîdiyye fi ahbâri'l-mülûki'l-esediyye*, thk.: Muhammed Abdulkadir Harisât, Sâlih Mûsa Derâdeke, (Merkezî Zâyed Li't-Türâsi ve't-Târih, 1420/2000), 1: 68 (el-Mektebetü's-Şâmile)

onun katında değerli olmasa -putperest bir inancın hâkim olduğu beldede- onunla bağ kurarak nesebini, şerefini ve değerini ortaya koymak gibi bir yaklaşımı olmazdı kanaatindeyiz.

Süveyd, hangi inanç ve sâiklerle Mekke'ye gitmiş olursa olsun, netice itibariyle çalışmamıza konu olması, onun Mekke'de Hz. Peygamberle gerçekleştirmiş olduğu diyalogudur.

5. Hz. Peygamberle Diyalogu, Davetine Tepkisi ve İnancına Dair Değerlendirmeler

Süveyd b. Sâmî'tin Mekke'ye hacca geldiği tarihlerde Hz. Peygamber (sas) tebliğe memur kılınmış ve açıktan İslâm'a davetini gerçekleştirmekteydi. Her ne kadar kavmi onu engellemeye ve hakkında olumsuz propaganda yapmaya çalışsa da Allah Rasûlü, hac, umre yahut ticaret gayesiyle Mekke'ye gelenlere de tebliğ faaliyetinde bulunmaktaydı. İbn Kesîr'in kaydına göre; Hz. Peygamber (sas), bu davetleri esnasında, "Araplardan isim ve şeref sahibi bir kimsenin Mekke'ye geldiğini duyunca, mutlaka yanına gider, onu Allah'a davet eder ve dini ona arz edermiş".²³ Lakin bu husus, kaynakların verileri bağlamında -Süveyd ve İyâs ile ilgili rivayetleri dikkate aldığımızda- iki farklı dönemi kapsamaktadır. Zira Süveyd'in Buâs Savaşı (m. 617)²⁴ ve İyâs'ın hemen akabinde öldüğünü, diğer taraftan Ensâr lakabıyla anılacak olan ve Akabe görüşmesi ve biatlarıyla öne çıkan Medineli Müslümanların Buâs savaşı sonrası Hz. Peygamber'le görüşüp ona inandıkları gerçeğini göz önünde bulundurursak,²⁵ Hz. Peygamber'in Medine halkıyla tebliğ hususunda görüşmesini iki farklı dönemde müşahede etmekteyiz. Kaynaklar ve araştırma eserleri, Hz. Peygamber (sas)'in Süveyd'le görüşme bahsini, Hz. Peygamber'in Tâif dönüşü sonrası (620 yılı) kabilelerle görüşme bahsinde zikretmektedirler.²⁶ Bununla birlikte Süveyd b. Samî'tin Yesrib'e döndükten sonra Buâs Savaşı'nda öldüğünü de kaydetmektedirler. Eğer kaynaklar, Süveyd'le gerçekleştirilen bu görüşmenin Buâs Savaşı öncesi olduğu durumuna atıfla değil de Taif dönüşü (620) gerçekleştiği vurgusuyla bunu kaydetmişlerse kendi içlerinde çelişkiye düşmüş olurlar. Zira Süveyd'in Buâs'ta öldürüldüğünü kaydetmekle birlikte, Ensâr olarak anılacak kitlenin Buâs savaşı sonrası Mekke'de taraftar edinme sürecinde Hz. Peygamber'le (sas) görüşmeleri ve ona inanmaları durumu, Süveyd'in görüşmesinin Taif dönüşü sonrası olduğu kanaatiyle kaydedilen rivayetleri nakzetedir. Ancak "Yesribliler, Taif dönüşü sonrası görüşmelerde İslam'a girmişlerdi, daha önceki yıllarda da bazı Yesriblilerle görüşülmüştü ancak bu şekilde imanını izhar eden bir kitle olmamıştı" anlamında akabe görüşmeleri bahsinde Süveyd'den ve İyâs'tan bahsedilmiş olması olağan bir durum olarak zikredilebilir.

Bu veriler de bizi, aslında Hz. Peygamber'in davetinin –genel olarak bilinenin aksine- bi'set'in 4. Yılından itibaren Mekke dışındaki halklarca duyulduğu ve bilindiği, ancak Mekke'nin önde gelenlerinin menfi propagandalarının sonucu, diğer kabile ve şehirlerin bekle gör politikasına girmiş olduğu gerçeğine götürmektedir.

Süveyd üzerinden davet dönemine ilişkin kısa değerlendirmemiz sonrası, konuyla ilgili rivayetleri dikkate alarak Süveyd'in Buâs Savaşı (617) öncesi Mekke'ye geldiği, Mekke dışından gelen kabileleri tevhid inancına daveti esnasında Hz. Peygamber'le (sas) görüştüğü ve rivayetlere konu olan aşğıdaki diyalogun aralarında geçmiş olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Kaynakların ve araştırma eserlerinin genelinin verilerine göre; Allah Resûlü (sas), Mekke'ye

²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229.

²⁴ Asri Çubukçu, "Buâs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 1992), 6: 340.

²⁵ Algül, "Evs (Benî Evs)", *DİA*, 11: 541-542.

²⁶ Maksudoğlu, s. 79-80.

dışarıdan gelen kabilelerin yanına giderek onları Allah'a ve İslâm'a davet edip kendi nefsinin ve Allah katından getirmiş olduğu hidayet ile rahmeti onlara arz etmiş. Özellikle de isim, şeref sahibi olarak tanınan kişilere -muhtemelen onların İslâm'a girişinin (asabiyetten dolayı) diğer kitleleri etkileyeceği inancıyla- ayrı bir değer verir, onlarla görüşmeler yapmaya çalışmıştır. İşte bu davet faaliyetlerinin birisinde Medine şehrinde Hac veya umre düşüncesiyle gelmiş Medinelilerce "el-Kâmil" lakabıyla anılan Süveyd b. Sâmit ile Zü'l-Mecâz çarşısında karşılaşmış²⁷ ve onu Allâh'a ve İslâm'a davet etmiştir.²⁸ Ziriklî Süveyd'in bu sırada yaşlı olduğunu kaydetmiştir.²⁹

Bu davet üzerine Allah Resûlü'nü dinleme nezaketi gösteren Süveyd b. Sâmit ile Allah Resûlü arasında şu diyalog geçmiştir.

-Süveyd, Rasûlullah'a şöyle dedi: "Senin yanındaki şey, belki de benim beraberimdeki şey gibidir."

-Allah Resûlü: "Senin yanındaki şey nedir?"

-Süveyd: "Lokman'ın hikmetidir."³⁰ Bazı eserlerde, "Mecelletü Lokmân" geçmektedir.³¹

-Allah Resûlü: "Onu bana anlat."

-Süveyd ona dair bilgileri Rasûlullah'a anlattıktan sonra Allah Resûlü şöyle dedi: "Anlattığın bu şeyler, güzel sözlerdir. Fakat benim yanımdaki şey ise bundan daha üstündür. Çünkü benim yanımdaki şey, Allah'ın bana indirdiği Kur'ân'dır. O, hidayet ve nurdur."³² Böyle dedikten sonra Allah Resûlü ona Kur'ân'ı okudu ve onu İslâm'a davet etti. Süveyd, Rasûlullah'ın yanından uzaklaşmayıp şöyle demiştir: "Doğrusu bu güzel bir sözdür." Bu konuşmadan sonra Allah Resûlü'nün yanından ayrılmış ve Medine'ye kavminin yanına gitmiştir.³³ Yukarıda zikredilen diyalogdan bahseden Zehebî'nin kaydında; Lokman'ın hikmetlerine dair bir defterin yanında olduğu, Allah Resûlü'nün ise onu göstermesini talep ettiği ve o deftere baktıktan sonra kendisinde bulunanın ondan daha değerli olduğunu belirterek Kur'an okuduğu zikredilmektedir.³⁴ Ancak bu rivayet; defterin mahiyeti, kişinin yanında taşınabilir özelliği, Allah Resulünün ona bakıp okuduğu ve değerlendirme yaptığı intibai, rivayetin farklı yorumlanarak aktarıldığına işaret etmektedir. Zira Hz. Peygamber'in okuma-yazma bilgisine dair bilgiler, bu durumla çelişki arz etmektedir.

²⁷ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb*, nşr. Âdil Mürşid (Amman: Dârü'l-A'lâm, 1423/2002) s. 316-317.

²⁸ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb; *Es-Sîretü'n-nebeviyye: Hz. Muhammed'in Hayatı*. trc. İzzet Hasan - Neşet Çağatay, (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006), 2: 85-87; Ahmed b. Yahya el-Ma'rûf bi'l-Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, thk.: Muhammed Hamidullah, 13 cilt, (Ma'hadu'l -Mahtutât bi Câmîatu'd-Düveli'l-Arabiyye ma'a Dârü'l-maârif, ts.), 1: 238; Ya'kûbî, *Târih*, 1: 18; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, s. 316-317; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 2: 595-596; Ebü's-Safâ (Ebü Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed Arnaûd - Türkî Mustafa (Beyrut: Dârü İhyâit-Türâs, 1420/2000), 16: 27-28; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 145; Nu'mânî, s. 177-178; Safiyyurrahman, *Peygamberimizin Hayatı ve Daveti*, s. 136-137; Sallâbî, I: 387; Maksudoğlu, s. 79-80.

²⁹ Safedî, *el-Vâfi*, 16: 27-28; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 145.

³⁰ Belâzûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1: 238; Beyhâki, *Delâilü'n-nübüvve*, 2:291-292; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229; Aişe Abdurrahman bt. Şatî, maa'l-Mustafa Aleyhisselam, (Beyrut: Daru'l-Kitabu'l-Arabi, 1392/1972), 1: 154-155. (el-Mektebetü'ş-Şâmile)

³¹ Ya'kûbî, *Târih*, 1: 18; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 2: 595-596.

³² İbn Hişâm, *Es-Sîretü'n-nebeviyye: Hz. Muhammed'in Hayatı*. 2: 85-87; Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1: 238; Beyhâki, *Delâilü'n-nübüvve*, 2: 291-292; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 2: 595-596; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 1: 403-404; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229; Halebî, *es-Sîre*, 2: 160; Aişe Abdurrahman, 1: 154-155; Safiyyurrahman, *Peygamberimizin Hayatı ve Daveti*, s. 136-137; Sallâbî, *Siyer-i Nebi*, I: 387; Maksudoğlu, s. 79-80.

³³ Ya'kûbî, *Târih*, 1: 18; Beyhâki, *Delâilü'n-nübüvve*, 2: 291-292; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 2: 595-596; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 1: 403-404; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229; Halebî, *es-Sîre*, 2:160; Aişe Abdurrahmân,1: 154-155; Sallâbî, *Siyer-i Nebi*, I: 387; İsmâil Durmuş, "Mesel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yay., 2004), 29: 293-297.

³⁴ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 1: 403-404.

Bazı kaynaklarda, diyalogdan ve onun inanıp inanmadığından bahsetmeyip Rasûlullah (sas)'ın Süveyd'in yanına gittiğini, onu İslâm'a davet edip ona Kur'an-ı Kerîm'den bölümler okuduğunu, Süveyd'in ise ondan uzaklaşmadığı,³⁵ "Rasûlullah'ın söylediklerinin güzel sözler olduğunu" belirttiği bilgileri kaydedilmiştir.³⁶ Bazı eserlerde ise, Hz. Peygamber'in Süveyd'i İslâm'a davet ettiği, onun ise Hz. Peygamber'den (sas) uzaklaşmadığı gibi cevapta vermediği ve bu hal üzere Medine'ye gittiği, Buâs savaşıdan önce öldürüldüğü kaydedilmiştir.³⁷

Şiblî, Süveyd'in "Emsâl-i Lokmân"ı Peygamberimize okuyup dinlettiğini, bunun üzerine Rasûlullah'ın (sas): "Benim yanımda ondan daha iyi bir şey var" buyurduğunu, arkasından da Kur'an-ı Kerîm'den birkaç ayet okuduğunu, Süveyd'in: "dinlediklerinin hoşuna gittiğini ve çok beğendiğini" söylediğini kaydetmiştir.³⁸

Bu diyalogda; Hz. Peygamber'in davet ettiği şeyle Süveyd'in yanındaki bilginin uyduğu, Hz. Peygamber'in (sas): "onu bana oku yahut ondan bahset dediği" ifadesinden Hz. Lokman'a nisbet edilen esere dair bilgi sahibi olmadığı, henüz Lokman suresinin de indirilmediği kanaati ortaya çıkmaktadır. Eğer Hz. Peygamber (sas), Hz. Lokman'a nisbet edilen eser hakkında bilgi sahibi olmuş olsaydı, en az Süveyd kadar davet ettiği hususla eserin içeriğinin uyduğunu fark edip onu tasdik ederek: "Evet Lokman'ın Hikmetleri'nde de belirtildiği üzere tevhide davet ediyorum" derdi. Süveyd'in söylediklerinin güzelliğini belirten Hz. Peygamber (sas), "Ben de daha güzeli var diyerek" Kur'an okumuştur. Muhtemelen Lokman sûresi indirilmemişti. Eğer indirilmiş olsaydı Hz. Peygamber (sas), sana Lokman hakkında Allah'ın indirdiklerini paylaşıyorum diyerek konu ondan açılmışken ona Lokman Suresini okurdu. Ancak ona hangi surenin okunduğu bilgisi zikredilmemektedir. Elmalılı Hamdi, Alûs'ye atıfla Mekke müşriklerinin Lokman hakkındaki soruları üzerine Lokman sûresinin nazil olduğunu kaydetmiş ancak biz, bu görüşme olayından sonra Yüce Allah'ın Hz. Lokman'a dair bilgileri, vahiyden öğrenmesi gayesiyle elçisine Lokman Sûresi'ni indirdiği zannındayız.

6. Süveyd'in İslâm'a imanına dair:

Halebî, onlardan bazılarının (Medine halkı) sözüne göre diyerek kaydettiği bilgide; onun Allah'a ve Resulüne inandığını, sonra yolculuğa çıktığını ta ki Medine'ye girdiğinde kavminin onun imanını hissettiğini belirtmiştir.³⁹ İbn Hacer, yukarıdaki zikri geçen rivayetlere değindikten sonra Süveyd'in Müslüman olduğu hususunun şüpheli olduğunu, onun Hz. Peygamber'e (sas) mümin olarak katılmadığı için sahabeden sayılmadığını kaydetmiştir.⁴⁰ İbnü'l- Esîr, onu el-Ensârî olarak takdim ederken⁴¹ muhtemelen rivayetlerdeki; "kavminden bazıları onun Müslüman olarak öldüğünü belirtmiştir"

³⁵ İbn Hişâm, *Es-Sîretü'n-nebeviyye: Hz. Muhammed'in Hayatı*. 2: 85-87; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî; *ed-Dürer fih'tisâri'l-meğâzî ve's-siyer*, Nşr.: Şevki Dayf. (Kahire: Vizâretü'l-Evkâfî'l-Mısıriyye, 1386/1966) s. 70 (el-Mektebetü'ş-Şâmile); İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, s. 316-317; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2: 95; Safedî, *el-Vâfi*, 16: 27-28; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 145.

³⁶ İbn Hişâm, *Es-Sîretü'n-nebeviyye: Hz. Muhammed'in Hayatı*. 2: 85-87; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2: 95; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 2: 595-596; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 145.

³⁷ İbn Hişâm, *Es-Sîretü'n-nebeviyye: Hz. Muhammed'in Hayatı*. 2: 85-87; Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelüsî ez-Zâhirî (ö. 456/1064); *Cevâmiu's-Sîre ve Hamsu Resâili Uhrâ Li'bnî Hazm*, Thk: İhsan Abbas, (Mısır: Dâru'l-Maârif, 1900), 1: 69; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, s. 316-317; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 416; Cevâmî'ul-Kelim, *Kitâbu't-Târih*, 1: 54 (Tarih kitapları kısmı: el-Mektebetü'ş-Şâmile); Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi' - sahâbe*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1412) 3: 305.

³⁸ Nu'mânî, s. 178.

³⁹ Halebî, *es-Sîre*, 2: 160.

⁴⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 3: 305.

⁴¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 2: 595-596.

ifadesine istinaden Müslüman olduğu ve Medinelî olmasından dolayı da Ensâr olduğu kanaatiyle böyle takdim etmiştir. Ancak Ensâr ismi malum olduğu üzere Medine'ye hicret edenlere yardım edenler anlamında Medinelî Müslümanlar için kullanılmaktadır. Oysa Süveyd hicretten önce öldürülmüştür.

Cevâd Ali, Süveyd'in Müslüman olduğunun şüpheli olduğunu, zira onun Hz. Peygamber'e inancı üzere mukabelede bulunmadan onun yanından ayrıldığını, Yesrib'de kavmine döndükten hemen sonra "Mücezzer" tarafından öldürüldüğünü kaydetmiştir.⁴²

Maksudoğlu, atıfta bulunduğu kaynağa istinaden⁴³ söz ustası olarak zikrettiği Süveyd'in diyalog sonrası, dinlediğinin kul, yaratılmış sözü olmadığını anlayarak derhal inanıp Müslüman olduğunu⁴⁴ ve Ebû Zer'in Müslüman oluşunu da Süveyd ve İyâs'ın Medine'de İslâm'la ilgili yaydığı haberlere bağlamıştır.⁴⁵ Putlara tapmayıp bir olan Allah'a inandıkları ifade edilen Gıfar kabilesine mensup Ebû Zer'in Hz. Peygamber'in davetinin ilk yıllarında Müslüman olduğu bilgileri⁴⁶ dikkate alınırsa Süveyd'in Buâs Savaşı öncesi bu kabileyile yahut Ebû Zer ile durumu görüşmüş olması ihtimali yüksek ancak Maksudoğlu'nun belirttiği üzere bu durum hicri 11. yıl olmayıp bi'set'in ilk yılları (615-617) olması daha makuldür. Zira, Ebû Zer'in İslâm'a girişinde etkili olduğunu düşündüğü bu kişiler, daha öncede ifade edildiği üzere Buâs Savaşı (617) sırasında ve hemen akabinde öldürülmüş/ölmüş kişilerdir.

Durmuş, İbn Hişâm'ın müşrik olarak Lokman'ın hikmetlerinin Kur'an'dan üstün olduğu hususunda tartıştığı kaydının yanı sıra Zemahşerî'nin: "Süveyd b. Sâmit, Müslüman olmadan önce Resûl-i Ekrem'e kendisinde "Mecelletü Lokmân" bulunduğunu söyleyerek ondan okuduğunu, Peygamber'in de beğendiğini ve "Bu sözler güzel, ancak nezdindeki ondan daha güzeldir, o da Allah'ın hidayet ve nur kaynağı olarak indirdiği Kur'ân-ı Kerîm'dir" dediği ifadelerini de kaydetmiştir.⁴⁷ Ancak daha öncede belirttiğimiz üzere, ortada bir tartışma halinin olmadığı bilakis Süveyd'in okuduklarının Hz. Peygamber (sas) tarafından değer gördüğü durumu söz konusudur. Zemahşerî'ye atfedilen bilgi de "Müslüman olmadan önce" ibaresi geçmiştir ki, Zemahşerî, dolaylı olarak onun bu süreçten sonra Müslüman olduğu kanaatini ifade etmiştir.

Demirci, makalesinde Süveyd b. Sâmit'i, hac ibadeti için geldiği Mekke'de okuduğu şiirlerle dikkat çektiğini, Allah Resûlü'nün kendisine Kur'an okumasından hayli etkilendiğini ve Hz. Peygamber'e iman eden ilk Medinelî olarak gösterildiğini⁴⁸ kaydetmiştir. Âişe Abdurrahman, Süveyd'in Yesrib'e kavmine döndüğünde onlara Kitâb-ı Mübîn'in (muhtemelen Kur'an-ı Kerîm'i kastediyor) mucizelerinden anlatmaya başladığını ve çok geçmeden öldürüldüğünü kaydetmiştir.⁴⁹ Ancak kısa bir süre sonra halkı Müslüman olan bir toplumun, onun bu anlatılarından bahsetmiş olması gerekir. Oysa böyle bir durum, kaynaklarda rivayetlere konu olmamıştır.

⁴² Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 15: 289.

⁴³ Safiyyurrahman, *Peygamberimizin Hayatı ve Daveti*, s. 136-137.

⁴⁴ Safiyyurrahman, *Peygamberimizin Hayatı ve Daveti*, s. 136-137; Maksudoğlu, s. 79-80.

⁴⁵ Safiyyurrahman, *Peygamberimizin Hayatı ve Daveti*, s. 136-137; Maksudoğlu, s. 79-80.

⁴⁶ Abdullah Aydın, "Ebû Zer el-Gıfârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay. 1994), 10: 266-269.

⁴⁷ Durmuş, "Mesel", *DİA*, 29: 293-297.

⁴⁸ Abdurrahman Demirci, "Ensar Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler", *Journal of History Studies*, Volume 9, Issue 5, December 2017, s. 113.

⁴⁹ Âişe Abdurrahman, 1: 154-155.

Süveyd'i konu edinen bazı eserlerde; kavminin, onun ölürken Müslüman olarak öldüğünü belirtmişlerdir.⁵⁰ Bu ifadeleri dikkate aldığımızda iki husus ortaya çıkmaktadır. Birincisi Süveyd'in Medine'ye döndükten sonra kendisinin Müslüman olduğunu belirttiği ve duyurduğu durumu, ikincisi ise Medine halkı Müslüman olup İslâm'a dair bilgileri öğrenince, Süveyd'in de bu inanç üzere olduğunu ve ölürken şehadet kelimesiyle öldüğünü belirtmiş olmaları durumudur.

Demirci, akabe sonrası durumla mukayese yaparak, Süveyd'in Müslüman olduğunu ifade eden bilgileri kabul ederken bir kahraman ve şair olmasına rağmen, İslâm'ı Medine'de yayma hususunda herhangi bir çalışma yapmamış olmasını haklı olarak şaşkıncı bulmaktadır.⁵¹ Akabe görüşmeleri sonrası Medine'de İslâm'ın yayılış sürecini dikkate aldığımızda; Hz. Peygamber'in (sas) davetine olumlu yanıt veren Medineliler ilk Müslümanların, Süveyd'in inancına ve davetine işaret eden bir değerlendirmeleri olmadığına göre, Süveyd, İslâm'ı din olarak kabul etmiş olsa bile henüz açıklamaya izinli olmadığı yahut ta kavminin tepkisinin neler olabileceğini hesap ettiği günlerde Buâs Savaşı gelip çattı, bu nedenle bu hal üzere öldüğü düşünülebilir.

Çocukları ve akrabalarının da biz İslâm'a dair şeyleri babamızdan dinledik, onu kabul ettiğini gördük, bizim de inanmamızı salık verdiği şahit olduk gibi ifadeleri rivayetlere konu olmadığına göre; onun, Müslüman olmuş olsa bile bunu açıklamakla an itibarıyla izinli olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu itibarla kaynaklardaki veriler bağlamında; Süveyd'in Hz. Peygamber'e hangi hikmetli sözleri okuduğu, yanlarında kimlerin olduğu, Hz. Peygamber (sas)'in ona hangi ayetleri okuduğu, Süveyd'in iman edip etmemeye hususunu, Rasûlullah'a imanını izhar edip etmediği, iman etmediyse Rasûlullah'ın onu iman etmeye özellikle teşvik edip etmediği, iman ettiğini ifade ettiyse onu nelerle mükellef tuttuğu, onun halkına dönerek bu durumu ailesine ve yakınlarına anlattığı yahut nasıl anlattığı, Allah'a ve İslâm'a davet edip etmediği yahut ta bununla emrolunmayıp kendi nefsinde inandığı gibi hususların kapalı olarak kaldığını ifade edebiliriz.

7. Buâs Savaşı ve Süveyd b. Sâmit- Ölümü ve Sonraki Döneme Etkisi

Mekke'den şehrine döndükten sonra Süveyd'in faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olamadığımızı belirtmeliyiz. Ancak onun şehre dönüşünden kısa bir süre sonra Evs ve Hazrec kabilesi arasında Buâs savaşı gerçekleşmiş⁵² ve Süveyd, bu savaş başlamadan öldürülmüştür.⁵³

Buâs Savaşı: Yesribli Evs ve Hazrec kabileleri arasında yaklaşık 120 yıl boyunca aralıklarla devam eden savaşların sonuncusu olarak zikredilen ve Yesrib'e (Medine) 2 fersah uzaklıkta ve Benî Kurayza toprakları üzerinde bulunan Buâs'ta cereyan etmesinden dolayı yerin ismiyle anılan Buâs Savaşı, hicretten beş veya altı yıl önce (617) cereyan eden ve "Yevmü Buâs" diye bilinen savaş, Evs kabilesinden bir kişinin Hazrec'e sığınan bir yabancıyı öldürmesi üzerine başlamış, Evslilerin zaferiyle sonuçlanmıştır.⁵⁴ Halebî, Hazreçle sözleşmeli olan adamı yani Ziyâd'ı öldürenin Evsli Süveyd b. Sâmit

⁵⁰ Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşraf*, 1: 238; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, s. 316-317; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2: 95; İbnü'l-Esîr, *Üddü'l-gâbe*, 2: 595-596; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 1: 403-404; Safedî, *el-Vâfi*, 16: 27-28; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 3: 305; Nu'mânî, s. 178; Sallâbî, *Siyer-i Nebi*, I: 387.

⁵¹ Demirci, "Ensar Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler", s.113.

⁵² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2: 95; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 1: 403-404.

⁵³ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî (207/823), *Hz. Peygamber'in Savaşları- Kitâbu'l-Meğâzî-*, Thk. Marsden Jones, Ter.: Musa K. Yılmaz, (İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2014), 1: 352; Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşraf*, 1: 238; Beyhâkî, *Delâilü'n-nübüvve*, 2: 291-292; Halebî, *es-Sîre*, 2: 160.

⁵⁴ Çubukçu, "Buâs", *DİA*, 6: 340; Mahmut Kelpetin, "İslâm Öncesi Medine", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 52, Haziran 2017, s. 95-113; Algül, "Evs (Benî Evs)", *DİA*, 11: 541-542.

olduğunu kaydetmiştir.⁵⁵ Yani Süveyd'in öldürdüğü kişi Hazrec kabilesinden Avfoğullarının müttefiki olarak Yesrib'de yaşayan -Müslüman olup Uhud'da el-Hâris b. Süveyd tarafından öldürülen-Mücezzet'in⁵⁶ babası Ziyâd idi. Süveyd'in Ziyâd'ı hangi sebeple öldürdüğüne dair kaynaklarda bir bilgiye rastlayamadık. Neticede bu olay üzerine Hazreçliler Süveyd'i öldürmek istediler ancak kabilesi Evs, onu korudu.⁵⁷ Muhtemelen bu durum Süveyd'in Mekke'ye hac veya umre'ye gitmesinden yani Hz. Peygamber'le görüşmesinden önceydi. Zira Buâs Savaşı'nın, Süveyd'in öldürme eyleminin akabinde değil kabilesinin efendisi konumunda bulunan Süveyd'in öldürülmesinden⁵⁸ sonra başladığı kaynaklarda zikredilmektedir. Dolayısıyla Süveyd'in Mücezzet tarafından öldürülmesi⁵⁹ Ziyâd'ın intikamı olarak karşılık bulmuş ve bu duruma kayıtsız kalmayan Evs, Buâs savaşını başlatmıştı. Bu olay, Buâs savaşının sebebi olarak zikredilmiştir.⁶⁰ Bazı kaynaklar, Süveyd'in Buâs savaşından önce öldürüldüğünü⁶¹ kaydetmiştir ki, muhtemelen savaşın başlamasına neden olan hareketinden dolayı savaşın gerçekleşmesinden önce öldürülmüş olma durumunu kast etmektedirler. Süheylî ise İbn İshak'a isnad ederek kaydettiği rivayette; Süveyd b. Sâmit'in, Muâz b. Afrâ'yı Buâs savaşından önce savaş olmadığı bir zamanda ok atarak öldürdüğünü belirtmiştir.⁶² Efendioğlu, Mücezzet b. Ziyâd'ın Süveyd b. Sâmit'i öldürmesi nedeniyle Buâs savaşının çıktığını kaydetmiştir.⁶³

Süheylî'nin kaydettiği, Hazrec'e sığınan ve Evs'li Süveyd b. Sâmit tarafından öldürülenin Muâz b. Afrâ olduğu bilgisi diğer kaynaklardaki verilerle örtüşmemektedir. Son Buas savaşı öncesinde farklı zamanlarda böyle bir eylemi olduğunu varsaymış olsak bile, son Buas savaşının başlamasında etken olan hususun Mücezzet'in babasının intikamı gayesiyle Süveyd'i öldürdüğü rivayetleri daha ziyade makuldür. Buas savaşının nedeni olarak, Süveyd'in öldürme olayı ise, savaşın dolaylı sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Süveyd'in, son Mekke ziyaretinin öncesinde Hazreçle irtibatlı olan olan Ziyâd'ı öldürdüğü durumudur.

⁵⁵ Halebî, *es-Sîre*, 2: 160.; Ebû'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahman Ebî bekr es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1405/1985), 1: 369.

⁵⁶ Mehmet Efendioğlu, "Mücezzet b. Ziyâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2006), 31: 450-451.

⁵⁷ Halebî, *es-Sîre*, 2: 160.

⁵⁸ **Süveyd'in öldürülmesi olayı:** Süveyd'in iki arkadaşıyla (Havvât b. Cübeyr, Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir veya Sehl b. Huneyf) birlikte kendilerini davet eden Hudayr el-Kâtib'e misafir olduklarını, onun yanında üç gün kaldıklarını, Süveyd'in bu sırada yaşlı olduğunu, ayrılmak istediklerinde ev sahibinin kalmalarını teklif ettiğini, sonrasında isterlerse gidebileceklerine izin verdiğini, ancak onlar ayrılmaya karar verip yola çıkmışlar. Bu sırada çok sarhoş olan Süveyd'i iki arkadaşı kaldırıp yürüdükleri sırada Beni Guseyne kabilesinin yakınına geldiklerinde Süveyd oturup bevletmeye başlamış. Onu Hazreç'ten bir adam görmüş ve oradan ayrılmaya doğruca Mücezzet b. Ziyâd'a gitmiş. Ve ona taze bir ganimete ne dersin? deyince, Mücezzet, "Ne ganimeti?" diye sormuş. Hazreçli: "Süveyd.. Silahsız ve sarhoştur." Diye cevap vermiş. Mücezzet b. Ziyâd yalın kılıç çıkıp Süveyd'in yanına yönelmiş. Süveyd'i taşıyan ve silahları olmayan iki genç onu gördüklerinde geri çekilmişlerdir.

Evs ve Hazrec arasında eskiden beri devam eden düşmanlık nedeniyle iki genç hızla oradan ayrılınca yaşlı ve sarhoş olan Süveyd yerinde kalmış ve hareket edememiştir. Mücezzet b. Ziyâd Süveyd'in başında durarak: "Senin hakkında Allah bana fırsat verdi" dedi. Yaşlı adam (Süveyd) "bana ne yapmak istiyorsun?" dedi. Mücezzet, "seni öldürmek istiyorum" dedi. Süveyd, "elini yemekten çek ve aklını bir kenara koy; sonra annene döndüğün zaman, "Ben Süveyd b. Sâmit'i öldürdüm de" dedikten sonra onu öldürmüştür. (Vâkîdî, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 1: 352; Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1: 331-333; Halebî, *es-Sîre*, 2: 160.)

⁵⁹ Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1: 331-333; Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî; 'Uyûnü'l-eser fi funûni'l-meğâzî ve's-şemâil ve's-siyer, Nşr.: Müessesetü İzzî'd-Diini, 2 cilt, (Beyrut: Müessesetü İzzuddin, 1406/1986) 1: 422. Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ*, 1: 369.

⁶⁰ Vâkîdî, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 1: 352; Halebî, *es-Sîre*, 2: 160.

⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229; İbn Haldûn, *Târih*, 2: 416.

⁶² Ebû'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî es-Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf fi şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm*, thk. Tâhâ Abdürraûf Sa'd (Kahire: 1387- 1390/1967-1970), 3: 275.

⁶³ Efendioğlu, "Mücezzet b. Ziyâd", *DİA*, 31: 450-451.

Netice itibariyle Buas savaşının başlama nedeni; dolaylı olarak Süveyd'in Ziyad'ı öldürmesi, doğrudan başlaması ise Ziyad'ın oğlu Mücezzar'ın babasının intikamını alma gayesiyle Süveyd b. Sâmî'ti öldürmesi durumudur.

Neticede kaynaklar, Süveyd'in bu savaş sırasında öldürüldüğünü,⁶⁴ onu öldürenin ise Mücezzar b. Ziyâd el-Belvi⁶⁵ olduğunu kaydetmişlerdir.⁶⁶

Vakîdî, Süveyd b. Sâmî'tin öldürüldüğü sırada şu şiiri okuduğunu zikretmiştir.

Kardeşlerin Cülâs ve Abdullah'a bildir mektubumu;

Ey Hâris! Onları utandırma sakın; yaşlansan bile;

Öldür Cidâre'yi; onunla karşılaşırsan;

Bir de tanıdık tanımadık, Benî Avf kabilesini",⁶⁷

Kaynaklar, Süveyd'in bu savaş sırasında öldürüldüğünü kaydetmekle birlikte, onun kavminden bazı adamların: "Süveyd'in Müslüman olarak öldüğüne inanıyoruz" dediklerini de zikretmişlerdir.⁶⁸

Süveyd'in öldürülmesinin sonraki dönem olaylarına yansımaları:

Buâs savaşı sonrası Yesrib kabilelerine mensup heyetler, Mekke'den kendilerine müttefik arayışlarına girdikleri sırada Nübüvvetin 11. yılına (620) rastlayan hac mevsiminde⁶⁹ Akabe'de Hz. Peygamber (sas)'in davetiyle yüzleştiler. Hazrecli bazı kişilerin İslâm'ı kabul etmesiyle, Yesrib'te İslâm dininin mensupları var olmaya ve İslâm adına fiili tebliğ faaliyetleri başlamıştı. Evs kabilesine mensup bazı kişilerin de bu dini kabul edip Hz. Peygamberle görüşmeleri üzerine kabileler arasındaki savaşın bu din ile ortadan kalkabileceği inancı oluştu.⁷⁰ Demirci, Hz. Peygamber'in Medine halkına yönelik Buâs savaşı öncesinde ve sonrasında yaptığı tebliğin, sonuç açısından birbirlerinden iyi ayırt edilmesi

⁶⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2: 95; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 1: 403-404; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229; Nu'mânî, s. 178; Zirikî, *el-A'lâm*, 5: 279; Sallâbi, *Siyer-i Nebi*, I: 387.

⁶⁵ **Mücezzar b. Ziyâd**: Asıl adının Abdullah olduğu, kısa boyu ve şişmanlığından dolayı "Mücezzar" lakabıyla anıldığı söylenmektedir. Belî kabilesine mensubiyeti sebebiyle Belevî nisbesiyle anıldı. Hazrec kabilesinden Avfoğulları'nın müttefiki sıfatıyla Medine'de yaşadı. İslâm'a girmeden önce iyi bir binici ve cesur bir savaşçı olarak tanınan Mücezzar, milâdî 617 yılı civarında Evs kabilesinden Süveyd b. Sâmî'ti öldürmesi yüzünden Câhiliye döneminde Evs ve Hazrec kabileleri arasında 120 yıl devam eden savaşların sonuncusu olan Buâs Savaşı'nın başlamasına sebep oldu. Hicretten sonra topluca İslâm'ı kabul eden Hazrec kabilesiyle birlikte o da İslâm'ı benimsedi. Hz. Peygamber'in kendisini Âkıl b. Bükeyr ile kardeş ilân ettiği nakledilmektedir. Mücezzar b. Ziyâd Bedir Gazvesi'nde bulundu. Bu savaşta Resûl-i Ekrem, müşrikler safında yer aldığı halde Mekke'de müslümanlara faydası dokunan Ebü'l-Bahterî Âs b. Hişâm'ın öldürülmemesini emrettiği halde Mücezzar onu öldürdü. Savaşın ardından Rasûlullah bu davranışı yüzünden Mücezzar'ı sorguya çekince onun Ebü'l-Bahterî'nin teslim olmadığını ve savaşmaya kalkıştığını bildirmesi üzerine affedildi. Mücezzar Uhud Gazvesi'ne de katıldı ve düşmana karşı mücadelede büyük başarı gösterdi. Fakat Buâs günü öncesinde katlettiği Süveyd b. Sâmî'tin oğlu Hâris b. Süveyd çarpışmaların en şiddetli anında birlikte savaştığı Mücezzar'ı arkadan hançerleyerek şehid etti. Savaştan sonra Uhud Şehitliği'ne defnedilen Mücezzar, Nu'mân b. Mâlik ve Abde b. Hashas ile aynı kabre kondu. Bu arada Mücezzar'ın katili Hâris b. Süveyd'e de kısas uygulandı. Efenodioğlu, "Mücezzar b. Ziyâd", *DİA*, 31: 450-451.

⁶⁶ Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüb. *Es-Sîretü'n-nebeviyye*: Hz. Muhammed'in Hayatı. Trc. İzzet Hasan - Neşet Çağatay, 4 Cilt. (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006), 1: 382-383; Belâzûri, *Ensâbu'l-Eşraf*, 1: 238; İbn Kelbî, *Nesebu Maâd*, 1: 374.

⁶⁷ Vakîdî, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 1: 353.; Belâzûri, *Ensâbu'l-Eşraf*, 1: 331-333.

⁶⁸ Beyhâkî, *Delâilü'n-nübüvve*, 2: 291-292; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2: 95; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 1: 403-404; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229; Nu'mânî, s. 178; Sallâbi, *Siyer-i Nebi*, I: 387; Demirci, "Ensar Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler", s.113.

⁶⁹ Not: 617 yılından itibaren Mekke'de Müslümanlara uygulanan ambargonun, Mekke'ye dışarıdan gelen kabileler diyalog kurmanın yolunu kapatmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bu sebeple Buâs savaşının hemen akabinde Medine'den hac veya ticaret gayesiyle Mekke'ye gelenlerle görüşme gerçekleşmemişti. Ta ki boykotun kalkması ve Tâif dönüşü bu görüşmelerin gerçekleşmesi mümkün olabilmiştir.

⁷⁰ Algül, "Evs (Benî Evs)", *DİA*, 11: 541-542; Çubukçu, "Buâs", *DİA*, 6: 340; Kelpetin, "İslâm Öncesi Medine", 95-113.

gerektiğini, savaş öncesinde Mekke'ye gelen Evs'lilerin davete icabet etmediğini, sonrasında gelen Hazreç'lilerin ise İslâm'ı kabul ettiğine dikkat çektikten sonra iç harbin son halkası olan Buâs ile Medineliler için hayatın tahammül edilemez bir noktaya vardığını belirtmiştir.⁷¹ Böylece savaşlardan bıkan iki kardeş kabile için barış dini İslâm, birliğin, kardeşliğin ve dolayısıyla huzurun umudu ve Yesrib'lilerin dünya ve ahiretlerinin kurtuluş reçetesi olmuştu. Muhtemelen bu sebeple Hz. Aişe, "Buâs Allah'ın Rasûlullah için hazırlanmış olduğu bir gündü..." ifadesini kullanmıştır.⁷²

Ensâr'ın İslâm'ı kabulünde Süveyd'in etkisinin olduğunu belirten Şiblî'nin kanaatine de,⁷³ Demirci'nin kaydettiği: "Özellikle İslâm'ın Evs-Hazrec tarafından kabulünde Süveyd'in etkili olduğu yönündeki yorumlara rastlamak mümkündür."⁷⁴ ifadesindeki yorumlara da katılmamızın mümkün olmadığını, yukarıda çeşitli nedenlerle ileri sürdüğümüz ifadelerden ötürü belirtmek durumundayız. Süveyd'in Buâs savaşındaki öldürülmesi olayı, Medine halkının İslâm'a girmesinden sonraki süreçte tekrar gündeme gelmiştir. Müslüman olup Uhud Savaşı'nda Müslümanlarla beraber kâfirlere karşı savaşa çıkan Hâris b. Süveyd'i intikam ateşinin sarması üzerine, Müslüman olarak kendisiyle aynı safta olan Mücezzer b. Ziyâd'ı gaflet ettiği bir anda -Buâs'ta babasını öldürmesine bedel olarak- öldürdü.⁷⁵ Bazı kaynaklarda Mücezzer'i Cülâs'ın öldürdüğü zikredilmektedir.⁷⁶ Kaynaklarda, Hâris'in öldürme eyleminden sonra kâfir olarak Mekke'ye kaçtığı kaydedilmiştir.⁷⁷ Süheylî, Hz. Peygamber'in (sas), Cülâs b. Süveyd b. Sâmit'i tevbe edip kavmine dönmesi için kardeşi Hâris'e gönderdiğini, bu hususta Yüce Allah'ın "Allah imandan sonra küfre sapan bir kavmi nasıl hidayete erdirsin ..." (el-Âl-i İmrân 3/86) ayetini indirdiğini kaydetmiş ancak akabeti ile ilgili başka bir bilgi paylaşmamıştır.⁷⁸ Süheylî'nin naklettiği rivayetin benzerini nakleden el-İsfahânî, naklettiği rivayette onun tevbesinin Hz. Peygamber tarafından kabul gördüğünü kaydetmiştir.⁷⁹ El-Hâris'in, Cebrâil (as) durumu bildirmesi üzerine Allah Resûlünün emriyle Mücezzer'i öldürmesine karşılık öldürüldüğü, onun boynunu vuranın da Uveyym b. Sâide⁸⁰ veya Hz. Ömer olduğu⁸¹ zikredilmekle birlikte tevbe etmesine karşılık Allah tarafından affedildiği ile ilgili rivayetler de söz konusudur. El-Askerî, Hassân b. Sâbit'in, el-Hâris'in öldürülmesiyle ilgili Cebrâil (as) haberini içeren bir şiirini de kaydetmiştir.⁸² Şiirde Hassan b. Sâbit şunları söylemiştir:

Ey Hâris! Sen dedelerinizin bir anlık gaflet uykusuna kapıldın,

⁷¹ Demirci, "Ensar Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler", s. 113.

⁷² Çubukçu, "Buâs", *DİA*, 6: 340; Demirci, "Ensar Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler", s.113; Kelpetin, "İslâm Öncesi Medine", ss. 95-113.

⁷³ Nu'mânî, s. 178.

⁷⁴ Demirci, "Ensar Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler", s. 113.

⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye: Hz. Muhammed'in Hayatı*, 1: 382-383; Halife b. Hayyât (ö. 240/854-55). *Tarihu Halife b. Hayyât*, Thk.: Ekrem Ziya' el-Ömeri, Çev.: Abdulhalik Bakır, (Ankara: 2001), s. 97; Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1: 331-333; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1: 164; Süheylî, *er-Ravdu'l-ünûf*, 3: 275; Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ*, 1: 369; Zirikî, *el-A'lâm*, 5: 279; Efendioğlu, "Mücezzer b. Ziyâd", *DİA*, 31: 450-451.

⁷⁶ İbn Kelbî, *Nesebu Maâd*, 1: 374; Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1: 275.

⁷⁷ Halife b. Hayyat, *Târih*, s. 97; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 1: 164; İbn Abdilberr, *ed-Dürer fi İhtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer*, s. 160; Süheylî, *er-Ravdu'l-ünûf*, 3: 275.

⁷⁸ Süheylî, *er-Ravdu'l-ünûf*, 3: 275; İbn Seyyidinnâs, 'Uyûnu'l-eser, 1: 278.

⁷⁹ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, Thk.: Âdil b. Yusuf b. el-Azîzî. 7 Cilt. (Riyâd: Dâru'l-Vatân, 1419/1998), 2: 264, 777.

⁸⁰ Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 1: 353; Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1: 331-333; Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî (ö. 400/1009'dan sonra). *el-Evâ'il*, Tahkik ve Ta'lik: Muhammed es-Seyyid el-Vekil. Kahire: Daru'l-Beşir, 1998. s. 123; İbn Abdilberr, *ed-Dürer fi İhtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer*, s. 160; İbn Seyyidinnâs, 'Uyûnu'l-eser, 1: 422; Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ*, 1: 369.

Not: Bu vakiada öldürülenin el-Hâris değil Cülâs b. Süveyd olduğunu da paylaşan kaynaklar mevcuttur.; İbn Kelbî, *Nesebu Maâd*, 1: 374; Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1: 275

⁸¹ İbn Seyyidinnâs, 'Uyûnu'l-eser, 1: 278.

⁸² Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1: 331-333; Askerî, *el-Evâ'il*, s. 123.

Yazık sana! Yoksa Cibrîl'in senden habersiz olduğunu mu sandın?⁸³

8. Süveyd'in Çocukları

Süveyd b. Sâmit'in üç erkek çocuğunun olduğu zikredilmektedir. Bunların hepsinin Müslüman olduğu, Hallad b. Süveyd'in takva sahibi bir mümin olduğu, diğer iki kardeşi el-Hâris ve Cülâs hakkında münafıklık ithamları söz konusudur.⁸⁴ İbn Hacer, Süveyd'in Zeynep adında bir kızının olduğunu hanım sahâbe arasında yer aldığını kaydetmiştir.⁸⁵ Yukarıda zikredildiği üzere kaynaklarda; el-Hâris'in münafık olduğu ve zikri geçen olaya istinaden öldürüldüğü, bazı rivayetlerde tevbesinin kabul olduğu ve mümin olarak öldüğü, Cülâs b. Süveyd'in de münafıklardan olduğu, Tebük seferi sırasındaki sözlerinden ötürü açığa çıktığı, münafıklardan olduğuna işaret eden ayet sonrası hatasını itiraf edip tevbe ettiği ve tevbesinin de kabul edildiği zikredilmektedir.⁸⁶ İbn Hazm, Uhud savaşına münafıkların dâhil olmadığını delil getirerek el-Hâris'in öldürüldüğü esnada nifaktan beri olduğunu zikretmiştir.⁸⁷ Doğrusunu en iyi bilen şüphesiz Allah'tır.

9. Kendisine Nisbet Edilen Şiirlerden Kesitler

Kaynaklarda, Süveyd'e nispet edilen bazı şiirler geçmektedir. Bazı dizelerin ona ait olduğu içeriğinden anlaşılabilir ancak burada zikri geçen bazı dizelerin bizzat Süveyd'in söylediği mi yoksa Hz. Lokman'a nispet ettiği kitaptan mı okuyup söylediği bizce kapalı bir durumdur. Ancak şu şiir dizeleri içerik yönünden gerçekten dikkati çaptır.

«*Senin arkadaş bellediğin nice kişinin // Sen yokken neler söylediğini bir bilsen*

Yağ-baldir, yanındaysa söylediği // Değilse öldürücüdür sözleri

Açıkladığı hoşuna gitse de, gizlediği // Sırtını döner dönmez aldatmak istemektir seni.

Gizledikleri gözünden okunur // Bir bilsen gizlediği kini ve yan bakışlarını.

Arkamdan söz edersen hayır söyle bâri // En iyi dost, hayır söyleyip kötülemezdir, çünkü.»⁸⁸

Süved b. Sâmit'in, öldürüldüğü sırada şu şiiri okuduğu zikredilmiştir.

“Kardeşlerin Cülâs ve Abdullah'a bildir mektubumu; Ey Hâris! Onları utandırma sakın; yaşlansan bile;

Öldür Cidâre'yi; onunla karşılaşsan; Bir de tanıdık tanımadık, Benî aof kabilesini,⁸⁹

Muhtemelen el-Hâris, bu şiire istinaden intikam hırsına kapılıp din kardeşi dediği Mücezzer'i öldürmüştü.

⁸³ Vâkîdî, *Hiz. Peygamber'in Savaşları*, 1: 353; Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1: 331-333; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 1: 577.

⁸⁴ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, *Cemheretü Ensâb el-Arab*, 2 Cilt (Beirut: Daarul-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 2: 337-338; İbn Abdilberr, *ed-Dürrer fî İhtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer*, s. 160.

⁸⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 676.

⁸⁶ Vâkîdî, *Hiz. Peygamber'in Savaşları*, 3: 239-241, 310,311,313; İbn Şebbe, 1: 354-356; İsfahânî, *Ma'rifetü's-Sahabe*, (el-Hâris) 2: 264, 777; (Cülâs) 4: 2101; Mücteba Uğur, “Cülâs b. Süveyd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 1993), 8: 107.

⁸⁷ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, 2: 337-338.

⁸⁸ İbn Hişâm, *Es-Sîretü'n-nebeviyye: Hiz. Muhammed'in Hayatı*. 2: 85-87; Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (ö. 276/889), *Uyûnü'l-ağbâr*, Thk. Münzir Muhammed Saîd Ebû Şair (Beirut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1429/2008), s. 495; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, s. 316-317; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2: 95; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 2: 595-596; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 1: 403-404; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 228-229; Safedî, *el-Vâfi*, 16: 27-28. Not: Şiirin ana metninin aynı olduğu ancak çeviri eserlerde çevirisinde kısmi farklılıkların olduğu görülmüştür. Biz İbnü'l-Esir'in eserinin tercümesindeki metni daha şiirsel bulduğumuz için tercih ederek buraya aldık.

⁸⁹ Vâkîdî, *Hiz. Peygamber'in Savaşları*, 1: 353; Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1: 331-333.

Aşağıdaki beyitte Süveyd'e nisbet edilmektedir:

"Ne verimsiz ne de ürünün bolluğundan desteklenmiş (veya korunmuş) bir ağaç vardır.

*Fakat orada ticaret ve hayır için uygun olan (hurma) ağaçları vardır."*⁹⁰

İbn Kuteybe ed-Dîneverî, hüküm verirken şefkatli olunmasına dair örnekler de Süveyd'in - yaklaşımına işaret eden- beyitlerini kaydetmiştir.

O, bir şiirinde (farklı lafızlar zikredildiği için mana itibariyle);

"Ben, bir işin şüphesi ortadayken, Düşünen bir kişinin delilleri görmesi (nden yanayım).

*Hakkı korumadaki en güzel yol ise, Bana göre şefkatle verilen hükümdedir."*⁹¹

Süveyd'e ait olup onun hem şairliğine hem cesaretine ışık tutan beyitleri, onun yaşadığı olayla birlikte zikreden İbn Hişâm, Süveyd'in ben-i Süleymlî birisiyle alacak tartışmasına girdiğini, hakkı olan malı almak için tartıştığı kişiyi rehin tutmak istediğini, muhatabının karşı çıkması üzerine onunla kapışıp kendi yurduna götürdüğünü, alacağını aldıktan sonra bu durumu şiire döktüğünü kaydetmiştir. Aşağıdaki beyitler Süveyd'in bu olay üzerine söylediği şiirden kesitlerdir.

"Ey İbn-i Zub b. Mâlik, beni, gayıblarda helak ettiğin ve hile kurduğun biri zan etme.

Güçlkle yıkıldığım zaman, denk olmaya döndün.

Güçlü döneni sol koltuğu üstüne vurdum.

*O yanağı alta gelmekten kurtulamadı."*⁹²

Ebû'l-Bekâ-el-Halî, eserinde İbn Sayyâd'ın "İsmâil oğullarından başka Arap bilmiyoruz" ifadesinden sonra Süveyd b. Sâmit'ten rivayet olduğu bilgisiyle aşağıdaki mısraları paylaşmıştır. Süveyd'in burada zikrettiği dedelerinin soyu Kahtan'a ulaşmaktadır. Ancak O, İbn Sayyâd'ı destekler mahiyette Hz. İsmâil ile bağlantı kurmuştur. Bu bilgiler, Kahtanîlerin de Hz. İsmail'in soyundan geldiğine işaret etmektedir.

Süveyd b. Sâmit:

"Ben Melik Müzeykîya Amr'ın oğluyum, Ve dedem Âmir Mâüssemâ' (Gökyüzünün suyu) dır.

*Nebt İbn İsmâil'e dayanır; Suyun kaynağına kadar varırım."*⁹³

Yine nesebine işaret etmek üzere Süveyd'in şu beyti söylediği de kaydedilmiştir.

*"Amcam Simâk, oraya selameti/esenliği döndürdü... Ve Abdümenât ve el-Kemî b. Eframâ"*⁹⁴

⁹⁰ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 13: 226.

⁹¹ İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-ahbâr*, s. 414; Cevâmiu'l-Kelim, *Kitâbu't-Târih*, 1: 122-123.

⁹² İbn Hişâm, *Es-Sîretü'n-nebeviyye: Hz. Muhammed'in Hayatı*. 2: 85-87.

⁹³ Ebû'l-Bekâi hibetullah el-Halî, *el-Menâkıb el-Mezîdiyye fi ahbâri'l-mülûki'l-esediyye*, thk.: Muhammed Abdulkadir Harîsât, Sâlih Mûsa Derâdeke, (Merkezî Zâyed Li't-Türâsi ve't-Târih, 1420/2000), 1: 280.

⁹⁴ İbn Kelbî, *Nesebu Maâd*, 1: 386.

SONUÇ

Yesrib'te yaşayan Evs kabilesine mensup olup nesebini Hz. İsmail ile irtibatlandırmaya çalışan Süveyd b. Sâmit'in hayatına dair yaptığımız bu araştırmamızda; O'nun, Hz. Peygamber'in (sas) tevhid davetiyle yüzleşip onunla diyalog kuran Yesribli ilk zat olması, bu münasebetin -tebliğ açısından- Mekke-Medine eksenli boyutunun tespiti, şüphesiz o dönemi inceleyen araştırmacılar için önemlidir. Zira kavmi içerisinde; şerefi, cesareti, kahramanlığı ve şairliği gibi üstün özellikleri nedeniyle "el-Kâmil" lakabıyla şöhret birisi olmasının yanı sıra, Hz. Peygamber'in İslam'ı tebliğinde Mekke dışından muhatap bulması, hayatı ve kişiliğine dair bilgiler üzerinden Hz. Peygamber'e (sas) ev sahipliği yapan şehrin sakinlerinin dini, siyasi ve kültürel durumlarına dair izlenimler edinilmesi, kavminin tevhit davetine olumlu karşılık vermelerinde dolaylı katkısının olması, Süveyd'in hayatının incelenmesini değerli kılmıştır kanaatindeyiz. Bu bağlamda; Yesrib'de yaşayan Arapların içerisinde okuma yazma bilen, şiirleriyle şöhret olan daha da ötesi hikmetli sözlerin sahibi olarak takdim edilen Hz. Lokman'a ait kitabı elinde bulundurup ondan istifadesiyle ilmini ve ahlakını şekillendiren bir kişiyi tanımış olmaktadır. Zira o, birikimli kişiliğiyle, Hz. Peygamber'i dinleme nezaketi göstermedikleri gibi bilakis onu engellemek ve kötülemek adına her türlü yola başvuran kavminin propagandalarına önem vermeyip olgun kişiliğinin gereği olarak onu dinlemiş, onunla karşılıklı fikir alışverişinde bulunmuş ve Hz. Peygamber'de (sas) dinlediği şeylerin güzelliğini tasdik ederek yanından ayrılmıştır.

Her ne kadar Müslüman olduğu hususu tartışmalı olsa da Süveyd'in, Hz. Peygamberle diyalogu, davet edildiği hususları kendisinde bulunan bilgilerle (Lokman'ın Hikmetleri) özdeşleştirmesi ve onunla tartışmayıp dinlediği Kur'an ayetlerinin güzelliğini tasdiki, onun daha öncesinde muvahhid/hanif bir inanca sahip olabileceğine delil olabileceği gibi, Hz. Peygamber'in çağrısına icabet ederek Yesribli ilk Müslüman olma şerefine sahip olması durumu da ihtimal dâhilindedir. Ailesini ve kabilesini İslam'a davet ettiğine dair bir bilgi edinemedik ancak bu husus, onun İslam'ı kabul etmediğine bir delil olamayacağı kanaatindeyiz. Zira o dönemde (Buâs Savaşı (615/617) öncesinde) Mekke'de Müslüman olanların dahi birçoğu bu durumu ailelerinden ve kabilelerinden gizlemektedirler. Süveyd'in de davet için uygun bir zemin buluncaya kadar bu durumu gizlemiş olabileceği, bu fırsatı bulamadan da öldürülmüş olması, muhtemel davette bulunmamasının makul bir gerekçesi olduğu kanaatine götürmüştür.

Öte yandan Süveyd'e dair bu haberlerle, Hz. Peygamber (sas)'in İslam'a açıktan davetinin daha ilk yıllarında Mekke dışından gelenlere yapıldığı, birçok engellemelere rağmen Yesriblilerce (Süveyd ve İyâs'ın heyeti) dinlenildiği, dolayısıyla İslam inancından haberdar edildikleri durumu karşımıza çıkmıştır. Bu heyettekilerin bu daveti düşünme fırsatı elde edemeden Buas savaşına dâhil oluşları, akabinde Mekke'de Müslümanlara boykotun uygulanması, Hz. Peygamber'in Taif dönüşü sonrası kendini kabilelere arzı esnasında Yesriblilerin davete icabet ettikleri durumu az da olsa tevhid davetine dair fikri alt yapının bulunduğunu göstermiştir. Her ne kadar kaynakların geneli; Yesribli Arapların, Yahudilerin 'beklenen Peygamber' den bahisleri (bir faktör olmakla birlikte) nedeniyle, Akabe davetinde Hz. Peygamber'e tabi olmaya başladıklarını kaydetmişlerse de, kanaatimizce daha önce yüzleşmiş oldukları davetin (Buâs öncesi) artık daha çok bilinir hale gelmesi, her türlü baskı ve zulme rağmen her geçen gün mensuplarının artmış olması durumu, Yesriblilerin İslam'a girişinde etkili olmuştur.

Süveyd'in öldürülmesi olayının, Medine'deki İslami dönemde istenmeyen bir olayın gerçekleşmesine sebep olduğu müşahede edilmiştir. Zira Süveyd'in oğlu Hâris, yukarıda da değinildiği üzere babasının intikamını almak adına İslam'da din kardeşi olan Mücezzer'i Uhud Savaşı (625) esnasında cezalandırma yoluna gitmiştir.

KAYNAKÇA

- Aişe Abdurrahman bt. Şatiî, *Maa'l-Mustafa Aleyhisselam*. Beyrut: Daru'l-Kitabu'l-Arabî, 1392/1972.
- Algül, Hüseyin; "Evs (Benî Evs)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 1995. 11: 541-542.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî (ö. 400/1009'dan sonra). *el-Evâ'il*, Tahkik ve Ta'lik: Muhammed es-Seyyid el-Vekil. Kahire: Daru'l-Beşir, 1998.
- Aydınlı, Abdullah; "Ebû Zer el-Gifârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay. 1994.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ, *Fütûhu'l-büldân*, trc. Mustafa Fayda. İstanbul: Siyer Yay., 2013.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî; *Delâ'ilü'n-nübüvve*, thk.: Abdurrahman Muhammed Osman. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1418.
- Cevâd Ali, *el-Mufassal Fî Târihi'l-Arap Kable'l-İslâm*. 20 Cilt. Dârü's-Sâkî, 2001/1422.
- Cevâmi'ul-Kelim, *Kitâbu't-Târih*. Tarih Kitapları Kısmı: el-Mektebetü'ş-Şamile.
- Çubukçu, Asri; "Buâs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 1992.
- Demirci, Abdurrahman; "Ensar Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler". *Journal of History Studies*. Volume 9, Issue 5, December 2017.
- Durmuş, İsmâil; "Mesel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yay., 2004.
- Ebu'l-Bekai'l-Halî, el-Menâkıb el-Mezâdiyye fî ahbâri'l-mülûki'l-esediyye. thk.: Muhammed Abdulkadir Harîsât, Sâlih Mûsa Derâdeke. Merkezî Zâyed Li't-Türâsi ve't-Târih, 1420/2000.
- Efendioğlu, Mehmet; "Mücezzer b. Ziyâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 2006.
- Halebî, Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî; *İnsânü'l-'uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn: es-Sîretü'l- Halebiyye*. thk. Dârü'l-Ma'rife. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1400.
- Halife b. Hayyât; *Tarihu Halife b. Hayyât*, Thk.: Ekrem Ziya' el-Ömeri , Çev.: Abdulhalik Bakır. Ankara: 2001.
- Harman, Ömer Faruk; "Lokman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yay., 2003.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî; *el-İstâb fî ma'rifeti'l-ashâb*. nşr.: Âdil Mürşid. Amman: Dârü'l-A'lâm, 1423/2002.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî; *ed-Dürer fih'tisâri'l-meğâzi ve's-siyer*, Nşr.: Şevki Dayf. Kahire: Vizâretü'l-Evkâfi'l-Misriyye, 1386/1966.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*. trc.: M. Beşir Eryarsoy - Ahmed Ağırakça. İstanbul: Bahar Yay., 1987.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî; *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. Thk. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdulmevcûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî; *el-İsâbe fi temyîzi' – sahâbe*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî. Beyrut: Dâru'l-Cül, 1412.

İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen. *Kitâbü'l- İber ve dîvânü'l-mübtede ve'l-haber...*, Thk. Halil Şühâde - Süheyl Zekkâr. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1421/2000.

İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelüsî ez-Zâhirî; *Cevâmius-Sire ve Hamsu Resâili Uhra Li'bni Hazm*. Thk.: İhsan Abbas. Mısır: Dâru'l-Maârif, 1900.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî; *Cemheretü Ensâb el-Arab*. 2 Cilt. Beyrut: Daarü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb. *Es-Sîretü'n-nebeviyye: Hz. Muhammed'in Hayatı*. trc. İzzet Hasan - Neşet Çağatay. 4 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. trc. Mehmet Keskin, 14 Cilt. Ankara: Çağrı Yay., ts.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (ö. 276/889); *Uyûnü'l-ahbâr*, thk. Münzir Muhammed Saîd Ebû Şair. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1429/2008. (Tarih Kitapları Bölümü: el-Mektebetü'ş-Şamile).

İbn Seeyidinnâs, Ebü'l-Feth Fethüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî. *'Uyûnü'l-eser fi fünûni'l-meğâzî ve's-şemâil ve's-siyer*, Nşr.: Müessesetü İzzi'd-Diin, 2 cilt. Beyrut: Müessesetü İzzuddin, 1406/1986.

İbn-i Şebbe, Ebu Zeyd Umer b. Şebbe en-Numeyri el-Basri (h.173-262), thk.: Muhammed Şeltuub, 4. Cilt. Kum: Daru'l-Fikr, 1410.

İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Ma'rifetü's-sahâbe*. thk. Âdil b. Yusuf b. el-Azîzî. 7 Cilt. Riyâd: Dâru'l-Vatân, 1419/1998.

Kelpetin, Mahmut; "İslâm Öncesi Medine". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt-Sayı: 52. Haziran 2017.

Maksudoğlu, Mehmet, *Hz. Muhammed Aleyhisselem*, 3. Basım. İstanbul: Salon Yayınları: 2019.

Nu'mânî, Mevlânâ Şiblî; *Sîretü'n-Nebî-Son Peygamber Hz. Muhammed*. trc. Yusuf Karaca. İstanbul: İz Yayıncılık, 2005.

Safedî, Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhüddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî; *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed Arnaûd - Türkî Mustafa. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1420/2000.

Safiyurrahman Mubârek fûrî. *Peygamberimizin Hayatı ve Daveti*. trc.: Halil İbrahim Kutlay. İstanbul: Risale Yayınları, 2016.

Sallâbî, Ali Muhammed; *Siyer-i Nebî*. trc.: Mustafa Kasadar- Sadullah Ergin- Şerafettin Şenaslan. İstanbul: Ravza yayınları, 2009.

Suyûtî, Ebû'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahman Ebî bekr es-Suyûtî; *el-Hasâisu'l-Kübrâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405/1985.

Süheyli, Ebû'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî es-Süheyli; *er-Ravzü'l-ünüf fi şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm*, thk. Tâhâ Abdürraûf Sa'd. Kahire: 1387- 1390/1967-1970.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî; *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1407.

Tülücü, Süleyman; "Muallakât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 2005.

Uğur, Mücteba; "Cülâs b. Süveyd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay., 1993.

Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî (207/823); Hz. Peygamber'in Savaşları- *Kitâbu'l-Meğâzî*-, thk. Marsden Jones. Ter.: Musa K. Yılmaz. 3 Cilt İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2014.

Ya'kûbî, Ahmed b. İshak b. Ca'fer, *Târihu'l-Yakûbî*. thk. Abdülemîr Mühennâ. Beyrut: Şirketü'l-A'lamiyyeti li'l-matbuât, 1431/2010.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *İslâm Tarihi*. trc. Muzaffer Can. İstanbul: Cantaş Yayınları, 1996.

Zirikî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris; *el-A'lâm: Kamûsü terâcimli-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müstarebîn ve'l-müştşrikın*. 15. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Ulûmî'l-Melâyîn, 2002.